

ŠIMAC: Svjetska kriza

Autor Administrator

Mamonov pad i kraj jednog polusvijeta

Dr. Neven ŠIMAC, Svetlo
rijeèi

(...) Stoga danas, kad se lijeèe samo posljedi-ce
ponašanja konkretnih ljudi i kad izo-staju bilo kakve osobne sankcije, treba
kazati da su uzroci ove krize prvenstveno moralne naravi: pohlepa "zlatnih
mo-maka s Wall Streeta i mutljag njihovih "proizvoda", život na dug i
jeftin novac, skrivanje bilanca banka i laži agencija za ocjenu rizika (...)

Dok 19. listopada pišem ove
retke, požar svjetske krize ne jenjava i nitko nije u stanju kazati dokle æe se
on proširiti. Veæ je poodavno ona izašla s podruèja financija i zahvatila
stvarno gospodarstvo koje je pravi stva-rateli vrijednosti. Ovog èasa države
tisu-æama milijardi novca poreznih obvezni-ka pomaže onima koji su za
financijsku krizu ili krivi ili odgovorni. Još prije dva tjedna nije bilo jasno
hoæe li države kre-nuti egoistièki svaka za sebe - kao što je to u prvi mah
uèinila Irska - ili æe pred velièinom katastrofe prevladati razbori-tost
suradnje, što se i dogodilo. Posebno je dobro što su Europljani djelovali za-jedno,
jer je bilo u opasnosti sve što se desetiæima zajednièki gradilo. Njihova odluka
da jamèe štedne uloge graðana ne dolazi samo od brige za male ljude, nego i od
straha da ovi ne povuku svoju štednju iz banaka, kao i u vrijeme velike krize
1929. godine, što je ostavilo gospo-darstvo bez novca.

Ono što karakterizira sadašnje
stanje jest s jedne strane propast brojnih finan-cijskih institucija, ili
njihova nacionali-zacija od strane država, a s druge opæe nestajanje
povjerenja, posebice između banaka. Intervencije država oznaèavaju kraj
ultraliberalnog laissez-faire kapitaliz-ma i povratak države u njezinu prirodnu
ulogu jamca pravednosti i povjerenja, te zaštitnika gradana. Nažalost, države
sad novcem poreznih obveznika spašavaju privatne interese i ispravljaju
katastrofalne pogreške financijskih managera koji, umjesto da za to odgovaraju,
dobivaju skandalozno visoke plaæee i otpremnine.

Londonski Financial Times je objavio da su direktori
banaka, koje su u posljednje tri godine izgubile oko 1.000 milijardi dolara, u
isto vrijeme primili 95 milijuna dolara plaæee. Pariški pak Le Monde izno-si da

je glavni direktor propale Lehman Brothers banke od 1993. godine zaradio 500 milijuna dolara plaæe i dodataka, dok je direktor Merrill Lynch, koja je izgubi-la 20 milijardi dolara, dobio otpremninu od 161 milijun dolara. Posljednji direktor banke Washington Mutual radio je u njoj samo 17 dana i dobio od 13,65 milijuna dolara plaæe, tj. 758.333 dolara na dan.

Ono što, meðutim, mnogo ozbiljnije za-brinjava jest èinjenica da meðu bankama vlada nepovjerenje jer ne znaju koliko je koja "zaražena" nenaplativim potraživa-njima. Stoga, iako su doble golema javna sredstva, što je znaèajno poveæalo javni dug, one ne posuðuju jedne drugima, pa sve teže posuðuju gospodarstvu, posebi-ce malim i srednjim poduzeæima.

Danas smo gdje jesmo, jer golemi dugovi, javni i privatni, države i graða-na SAD-a, koji desetljeæima žive na kre-dit i svoj rast financiraju stalno novim zaduživanjem, nisu u stanju otplaæivati ih. Jer "junaci Wall Streeta" su, kako piše politologinja Susan George, "pomiješali sve vrste dugova, od njih uèinili kobasice, narezali ih na kriške i prodali drugima uz pomoæ agencija za ocjenu rizika koje su tim kriškama podijelile najbolje ocjene... tako da danas nitko ne zna tko kome i ko-liko duguje, koliko vrijede te trule kriške kobasica-dugova, ni koliko ih susjedna banka ima u blagajni. I stoga nitko više nikome ne posuðuje, pa odatle zamrzavanje kredita..."

Prvenstvene žrtve ovog razvoja bit æe poduzeæea, koja æe otpuštati zaposlenike, te domaæinstva koja æe mo-rati smanjiti potrošnju. Pad zaposlenosti, socijalnog osiguranja i mirovina, pratiæ æe sve veæi dug države, tj. sve veæi porezi, posebno za srednju klasu. Kriza æe roditi i nove potrese unutar država, pa i meðu državama, posebice glede energenata i hrane... opasnosti od novih ideologija, totalitarnih napasti i novih imperijaliza-ma, sve u kontekstu bitno smanjene ulo-ge i mjesta SAD u svijetu.

Danas se svi slažu o izvoru i prirodi ovoga zla. Ono je nastalo u Americi, ali su pred ultraliberalnim pritiscima popu-štale i europske institucije, pa i socijalde-mokratske stranke jer, kao, drugog puta nema i nevidljiva ruka tržišta sve rješava. Nije se poslušalo nobelovca Josepha Stiglizza kad je ukazivao na nesavršenost tržišnog mehanizma i na neophodnost državne korekcije tržišta i regulacije fi-nancijskog kapitala. Nije se htjelo poèuti ni Roberta Reicha, bivšeg Clintonova ministra rada, kad je upozoravao da se u posljednjih 30 godina kapitalizam stubo-korn promijenio i, od industrijskog kapi-talizma koji je pomirivao interese rada i kapitala, prometnuo u financijski superkapitalizam prevlasti novca nad ljudima i nad neobnovljivim dobrima.

Nije se slušalo ni one što su prokazivali idolatriju novca, koji je pokidao organske veze s radom, te nestajanje eti&ekih i pravnih norma (deregulacija). U takvoj atmosferi nije bilo neobi&ecno što su pobornici rulet-ekonomije promicali ideju da je pohlepa dobra (greed is good!) i pozitivna jer po-ti&ec ambicije i inovaciju.

Ali danas je nji-hov Mamon gol i pokazalo se da tržišna ekonomija može isklju&ecati moral i politiku, ali po cijenu vlastitog samouništenja. Stoga danas, kad se lije&ec samo posljedi-ce ponašanja konkretnih ljudi i kad izostaju bilo kakve osobne sankcije, treba kazati da su uzroci ove krize prvenstveno moralne naravi: pohlepa "zlatnih mo-maka s Wall Streeta i mutljag njihovih "proizvoda", život na dag i jeftin novac, skrivanje bilanca banka i laži agencija za ocjenu rizika...

O&ecito je da smo na kraju jednog doba i jednog na&ecina življenja, te da je društvo koje je porodilo ovo zlo, tj. SAD, presta-lo biti solidarno. Nobelovac-ekonomist, Paul R. Krugman pita se zašto su danas nejednakosti u SAD-u &ecak ve&ec. nego uo&eci krize 1929, iako su bogatstvo i u&ecinkovi-tost ameri&ekke ekonomije silno porasli. On konstatira da je između 1970. i 2005. godine 0,1% najbogatijih upetostru&ecio svoje prihode, dok je u istom razdoblju srednja pla&ecia opala za 12%. Krugman smatra da "nevidljiva ruka" ne upravlja svime, nego su ameri&ekki ekonomski od-nosi rezultat političkih odluka neokon-zervativnih vođa Republikanske stranke.

U sadašnjem kontekstu javili su se i ameri&ekki biskupi, pa traže intervenciju države i odgovornost krivaca za skan-dalozne profite i gubitke. Oglasili su se i francuski biskupi koji osu&ecuju pverz-ne u&ecinke financijarizirane ekonomije i postavljaju pitanje odnosa prema novcu, štednji i zaduživanju. Rješenja æe ipak trebati izna&eci laici, pa i kršæanski laici, kako u vlastitim državama, tako i na eu-ropskoj i svjetskoj razini. Možda je ipak ova nesretna kriza prigoda za promicanje "svjetskog upravljanja" i za rehabilitaciju vrijednosti, prigoda za radikalne zahvate, ali i za nove, hrabre zamisli.

Možda je ovo èas da se zatvori sve porezne rajeve, ne samo egzoti&ecne pacifi&ekke, nego i eu-ropske - u mjeri u kojoj su to Luxem-bourg, London i Lichtenstein - kojima prolazi novac međunarodne trgovine, ali i novac od zlo&ecina i droge. Valja nai-me znati da zbog bijega "èistog" novca u porezne rajeve države gube godišnje 250 milijardi dolara poreza. A kad bi se uz još minimalno oporezovao špekulativni kapital (ideja nobelovca Jamesa Tobina), onda bi razvoj siromašnih i borba protiv klimatskih promjena postali finansijski izvedivi.

Ništa međutim neæee biti moguæe
bez povratka etièkim naèelima i pravnim nor-mama u ekonomiji i financijama.
Potreb-na je nova regulacija, posebice kredita i finansijskih
"proizvoda" koji nemaju veze sa stvarnim gospodarstvom. Potreban je
novi svjetski finansijski sustav, kao što je i nakon II. svjetskog rata bio
ustanovljen Bretton-Woodski sustav, te novo, svjetsko upravljanje i nadzor. I
kao nakon "onoga" rata, trebaju se javiti i glasovi zauzetih krš-æana
- struènjaka i politièara - da predlo-že novu svjetsku, europsku i
"arhitekturu" ovih naših strana na temeljima vrijednosti što traju i
nade koja podiže.